

DOI <https://doi.org/10.17234/SocEkol.35.1.4>

Mladen Šolić
**ŠUMA BEZ STAZE: KOJA JE ULOGA
EKOLOGIJE U DRUŠTVU? –
KRITIČKO PROMIŠLJANJE
IZVORI, Zagreb, 2024., 307 str.**

U knjizi *Šuma bez staze* Mladen Šolić kroz povijest nastanka ekoloških ideja prikazuje neraskidivu vezu između prirode i ljudske civilizacije te na vrlo detaljan, ali i laiku jednostavan način, opisuje razvijanje ekologije kao posebne grane znanosti, njezino ispreplitanje s ponekad bliskim, a ponekad čak i potpuno suprotnim znanstvenim teorijama i idejama, ali na kraju s vidljivim doprinosom za razumijevanje ekoloških zakonitosti.

Kroz sedamnaest poglavlja knjige (*Kuća s puno vrata (Umjesto predgovora), Zašto se čini da ne volimo prirodu?, Dvije tradicije, Ekologija promjena, Dinamična ekologija, Nepoznavanje ili ignoriranje ekoloških principa, Ekonomija prema ekologiji, Ekologija kao ekonomija prirode, Koncept ekosustava, Svijest o međuovisnosti – doba obnove, Ekologija koja pomaže, Suradnja je korisnija od natjecanja, Ekologija poremećaja, Biološka raznolikost – nova paradigma zaštite okoliša, Kriza biološke raznolikosti – šesti masovni nestanak vrsta, Naš ekološki otišak, Razvijajuća mudrost života (Umjesto zaključka)*) autor kreće od preispitivanja različitih aspekata definicije ekologije, te polako kroz nadolazeća poglavlja pokazuje da ekologija nije samo znanstvena disciplina već i temelj za razumijevanje našeg odnosa prema prirodi, stavljajući poseban naglasak na važnost suradnje i međusobne ovisnosti u prirodi. Mnoge ideje koje nam sada zvuče zastrašujuće,

opasno, turbno ili pogrešno, lakše ćemo razumjeti ako ih gledamo unutar konteksta i vremena u kojem su nastale.

U prvim poglavljima knjige autor opisuje mnoge teorije koje su gledale na prirodu s homocentričnog stajališta. Utilitaristička etika imperijalnog kapitalističkog društva daje pravo čovjeku da iskoristava prirodu za svoju dobrobit. Svatko od nas, većina potpuno nesvjesno, daje mali doprinos degradaciji prirode. U tom su kontekstu zanimljive teorije poput *problema slobodnog jahača* ili *tragedije zajedničkog dobra*. *Problem slobodnog jahača (free-rider problem)* objašnjava četiri ekonomske kategorije dobara – privatna i klupska koja spadaju u isključiva dobra, tj. pristupačna samo nekima, te javna i zajednička koja nisu isključiva. Za *problem slobodnog jahača* bitna su dobra za koja ne postoji ograničavajući mehanizam njihovog korištenja, tj. može ih koristiti svatko bez plaćanja njihovog održavanja. Zaliha zajedničkih resursa nije isključiva, ali je suparnička. Takav pristup dovodi do *tragedije zajedničkog dobra*, tj. „situacije u kojoj pojedini korisnici, koji imaju otvoreni pristup resursima, djeluju neovisno, u skladu s njihovim vlastitim interesima te suprotno općem dobru za sve korisnike, uzrokujući na taj način iscrpljivanje resursa i nanoseći štetu svima”. Tvorac spomenutog pojma, Garret Hardin upozorava na „prepoznavanje resursa zajedničkog dobra te potrebu za upravljanjem tim resursima na način koji uključuje suradnju i dobrobit za sve” (str. 15-18). Mislioci 19. stoljeća, zajedno s Darwinom, doveli su do napretka i promjena u pozitivnom smjeru. Knjiga Charlesa Darwina *O porijeklu vrsta* ima veliki značaj u rušenju barijera između ekološke znanosti, koja se do tada bavila uređenjem prirode,

i povijesti, koja je proučavala razvoj čovječanstva. *Nova ekologija* koja se pojavila sredinom 20. stoljeća nije učinila Darwinovu teoriju pogrešnom, ali je postavila drugačiju perspektivu u kojoj je priroda uključivala oblike, procese i vrijednosti modernog ekonomskog poretka oblikovanog tehnologijom. „Karakteristika modernog ekonomskog sustava jest upravo *alternativna priroda* gdje smo mi svjesni da smo dio jednog zamršenog korporativnog društva, gdje je samodostatnost i nevisnost pojedinca stvar prošlosti i gdje većina ljudi ne bi bila u stanju preživjeti bez samoposluživanja ili pekarnice. Uspostavlja se mišljenje da ni jedan čovjek, kao ni priroda u cjelini, ne mogu dugo opstati bez usmjeravanja i kontrole od strane obučених menadžera.” (str. 95-99) Temelje *novoj ekologiji* postavio je engleski zoolog s Cambridgea, Charles Elton. Promatrajući zajednicu kao pojednostavljeni ekonomski sustav, Elton je pomoću hranidbenih lanaca te objašnjavanjem odnosa količine hrane i brojnosti populacija na strukturu hranidbenih lanaca prikazao da kako se penjemo više u hranidbenom lancu, ukupna težina (biomasa) na svakoj razini opada zajedno s brojem jedinki. Takav je sustav Elton zvao *piramidom brojeva*. Još jedan važan i uobičajem pojam koji koristimo u ekološkom diskursu, a uveo ga je Elton, jest *ekološka niša*. Ona nije definirana samo mjestom u kojem neki organizam živi, već i funkcijama koje on obavlja u ekosustavu.

Drugi važan korak u *novoj ekologiji* napravio je Arthur George Tansley, botaničar s Oxforda, koji je zagovarao ekologiju kao fizikalnu znanost. Tumačio je da se priroda mora sagledati kao sustav fizičkih entiteta organiziranih u mehanicistički sustav.

Tansley je imao ideju „očistiti ekologiju od svega što nije predmet kvantifikacije i analize, sveg tereta koji je ekologija donijela sa sobom kad su je tumačili u okvirima romantizma, te da je makne od nejasnih, moralizirajućih i tajanstvenih stajališta i da od ekologije napravi jasnu, mehanicističku disciplinu koja će stati uz bok s drugim znanostima.” Postavio je novi model organizacije koji naziva *ekosustav* u kojem se „svi odnosi između organizama mogu opisati čistom materijalnom izmjenom energije i kemijskih tvari poput vode, fosfora, dušika i drugih hranjivih tvari koje izgrađuju hranu.” (str. 120-121) Tansley je tvrdio da je ekologija kao znanstvena disciplina stagnirala najviše zbog toga što nije bila uspješna u svodenju predmeta svojeg istraživanja na fizikalno-kemijske zakonitosti. Isticao je da se energija niti stvara niti uništava u ekosustavu, samo se transformira prije nego što ga napusti i tu je pojavu nazvao protokom energije kroz ekosustav (drugi zakon termodinamike). Ugrađujući ideju protoka energije u veće ekonomske modele, *nova ekologija* izgradila je jedinstveni identitet među znanostima, radije nego da bude svedena pod fiziku. Ekonomija je pak pomogla ekolozima da se formiraju kao neka vrsta neovisnih istraživača. U novim ekološkim udžbenicima darvinizam sve više mjesto ustupa ekosustavu i *trofičkim razinama*, tj. položajima koje neki organizam ima u prijenosu energije i tvari u ekosustavu (ili razinama u prehrambenom lancu), koji daju moderniji pogled na prirodni poredak. „Poanta svega više nije borba za opstanak, već su u fokusu geokemijski ciklusi i protok energije. Kao i moderni ekonomski sustavi, priroda je također postala korporativna država, lanac tvornica, pokretna traka.” (str. 137)

Sve su ideje ukorijenjene u neki specifični povijesni kontekst i to jednako vrijedi za političke, gospodarske, znanstvene, čak i povijesne ideje. Takav se pristup naziva *historicizmom* ili *historijskim relativizmom*. Prema tome i same ekološke ideje možemo smatrati relativno važećima, te ukorijenjenima u svome vremenu. Znanost više nema pravo na apsolutnu istinu, trajnost, nepogrešivost ili potpuno izoliranost od bilo kojeg drugog područja mišljenja. „Prihvatanje modernosti ili njezinog historijskog svjetonazora ne obvezuje nas da sve moderne stvari nekritički prihvatimo, niti da usvojimo ekstremnu verziju historizma. Naša znanja o ekološkoj prošlosti kako prirode, tako i ljudske civilizacije, mogu nam pomoći kao orijentir za budućnost i prirode i ljudskog društva, jer između ta dva područja ne možemo postaviti nepropusnu branu” (str. 286-287).

Potpune posljedice naše ekološke ovisnosti o prirodi još se teško probijaju do glava političkih i ekonomskih lidera, a tvrdnja da ćemo osvojiti Zemlju te da ne ovisimo o silama prirode, opovrgnuta je davnih dana. Tako je izumiranje vrsta postalo globalna briga izražena u međunarodnim sporazumima jer nacije i zajednice nisu sigurne mogu li bez tih vrsta, čak i ako mnoge od njih igraju nejasnu ulogu u ljudskom blagostanju. Brze promjene našeg okoliša i društva proizvele su brojne neizvjesnosti za budućnost, ali nisu poništile činjenicu naše međuovisnosti i povezanosti cijelog života na planetu. Svaki pogled na prirodu uvijek je donosio određenu razinu istine i ideje za nove ekološke perspektive. Čini se da je priroda prvenstveno ustrojena na međusobnoj ovisnosti i suradnji, a daleko manje na sukobima i kompeticiji i to je strategija koju čovječanstvo treba opona-

šati jer nam je jačanje svijesti o prirodi danas potrebnije nego ikada prije. Kao što američki pisac i filozof Terence McKenna kaže: „Priroda nije nijema, čovjek je taj koji je gluh.” Krajnje je vrijeme da naučimo slušati.

Knjiga *Šuma bez staze* rezultat je četrdesetogodišnjeg bavljenja ekologijom autora i hvalevrijedno je djelo koje zaokružuje ekološku pentalogiju (prethodne knjige jesu *Ljepota različitosti*, *Umijeće življenja*, *Krojenje života*, *Put u Lilibut*, sve u izdanju *Izvora*) te predstavlja neizostavno djelo na polici svake osobe koja se bavi ekološkim pitanjima, ali i svakoga tko želi dublje razumjeti složenost prirode i vlastitu odgovornost za njezino očuvanje.

Melita Vadlja

DOI <https://doi.org/10.17234/SocEkol.35.1.5>

Caroline Criado Perez
NEVIDLJIVE – RAZOTKRIVANJE
PRISTRANOSTI PODATAKA U
SVIJETU U KOJEM JE MUŠKARAC
MJERILO SVIH STVARI
Stilus knjiga, Zagreb, 2025., 363 str.

Knjiga *Nevidljive* britanske aktivistice, novinarke i autorice Caroline Criado Perez bavi se fenomenom rodnog podatkovnog jaza, odnosno sustavnim izostavljanjem ženskog tijela, iskustava i potreba iz procesa prikupljanja podataka, dizajna sustava i oblikovanja javnih politika. Riječ je o prijevodu međunarodno zapaženog znanstveno-popularnog djela koje na pristupačan, ali empirijski utemeljen način